

Een diploma met risico op aansprakelijkheid?

De Pabo en de veiligheid van het bewegende en spelende kind

De opleiding tot leraar basisonderwijs geeft de afgestudeerde leerkracht de bevoegdheid om aan kleuters bewegingsonderwijs te geven en aan alle groepen 'brede context' activiteiten. Deze brede contextactiviteiten omvatten al het bewegen en spelen dat op een basisschool plaatsvindt naast bewegingsonderwijs, zoals buitenspelen, schoolkampen, sportdagen, bewegend leren, et cetera. In dit artikel zoomen we in op wat dat betekent voor de vele opleidingsvarianten van de Pabo die er zijn.

TEKST BRECHTJE PAIJMANS EN BASTIAAN GOEDHART

Er zijn inmiddels vele varianten van de opleiding tot leraar basisonderwijs met evenveel verschillen in opleidingstijd, toetsing en stage voor het vak bewegingsonderwijs aan kleuters en brede context. In sommige opleidingen komt het voor dat een Pabo-student er geen onderwijs in krijgt en/of geen praktijkervaring hoeft op te doen. Hoe (on)veilig is dat eigenlijk? Voor de leerlingen van deze leerkrachten brengt dat mogelijk risico's op ongevallen en letsel mee en voor de leerkracht in dat geval het risico om voor deze schade aansprakelijk te worden gesteld. En de Pabo's? Ook die zijn niet gespeend van een aansprakelijkheidsrisico.

▼
Spelen en bewegen
is de wereld van
het (jonge) kind

Terugblik

Zo'n 25 jaar geleden bestond er naast de klassieke voltijd Pabo-opleiding hooguit een deeltijdvariant die het voor een specifieke doelgroep mogelijk maakte om de Pabo te volgen; binnen deze deeltijdopleiding kon de student soms 'versnellen' of 'verkorten'. Vervolgens kwam er een verkorte opleiding voor geïnteresseerden die reeds een hbo- of wo-opleiding hadden afgerond, dus meer studie- en levenservaring hadden ('de verkorte deeltijd'). Daarna werd het mogelijk om halverwege het studiejaar te starten (de 'februarivarianten'). En niet lang daarna kwamen de speciale vwo-classes combinaties met universiteiten zoals de academische Pabo's. Ook de zij-instroomopleiding was er vroeg bij. In 2000 werd namelijk de *interimwet zij-instroomleraren primair en voortgezet onderwijs* aangenomen waardoor er meer personen benoembaar waren als leerkracht of directeur in het primair onderwijs en docent in het voortgezet onderwijs; deze tijdelijke wet kwam te vervallen toen de nieuwe wet op het leraarschap in werking trad. Ten slotte verdwenen de zij-instroomopleidingen weliswaar van de Pabo's en ALO's, maar inmiddels wordt de zij-instroom – onder druk van het lerarentekort – weer op de Pabo's aangeboden.

Ontelbare varianten Pabo-opleidingen

Anno 2021 blijkt het credo 'flexibel studeren' de nieuwe goudmijn voor hogescholen en schieten de verschillende Pabo-varianten als paddenstoelen uit de grond. De Universiteit Leiden heeft bijvoorbeeld een aanvraag ingediend voor een 'educatieve master primair onderwijs'; de opleiding zou *academisch geschoolde leerkrachten moeten afleveren die een*

▲ *Opleidingsdocent geeft les in de speelzaal*

schoolteam diverser maken en een bijdrage leveren aan het verminderen van het lerarentekort, aldus de PO-raad. Studenten krijgen bij sommige opleidingen op voorlichtingsdagen te horen dat de opleiding zich aanpast aan hun persoonlijke situatie. De student krijgt verschillende keuzemogelijkheden voor de stage (of leer-werkplek), het volgen van vakken, het inleveren van opdrachten en het maken van toetsen. Het klinkt ideaal voor de zelfstandige student die goed kan plannen en veel vrijheid aankan in het zelf inrichten van de studie naar hun eigen situatie. Maar als het bij één keuzeplek blijft of bij één leer-werkplek, dan kan het betekenen dat de focus hier komt te liggen en er nauwelijks of geen ervaring wordt opgedaan in andere groepen op een basisschool. Tunnelvisie en gebrek aan ervaring liggen op de loer. Zo ook het risico dat studenten met zo weinig mogelijk inspanning een diploma willen halen.

Overwegingen

Zowel commerciële overwegingen (marktwerking) als idealistische overwegingen (bijdrage aan het terugdringen van het lerarentekort) spelen hier ongetwijfeld een rol. Geïnteresseerden in een loopbaan in het basisonderwijs, maar ook lerarenopleiders zelf, zien echter dikwijls door de bomen het bos niet meer: de flexibele Pabo, de digi-Pabo, de ALO(Pabo), de Pabo-ALO, de Pabo via de duale route, de samen opleiden-route, de vwo-route, et cetera. En dan zijn er binnen sommige varianten ook weer keuzemogelijkheden en (zo kent de digi-Pabo ook een deeltijd variant en ook de verkorte deeltijd-digi-Pabo bestaat). Er zijn versnellingsmogelijkheden: opleidingen waarvoor vier jaar staat, kunnen in drie jaar en opleidingen waarvoor drie jaar staat, kunnen in 2,5 jaar of zelfs korter. De Pabo is dus volop 'in beweging', maar komen alle aankomende leerkrachten ook voldoende in aanraking mét beweging?

Uitdagingen of risico's?

Deze kansen zorgen in de praktijk voor uitdagingen, of zelfs risico's. Opleiders hebben kritiek en constateren dat er zoveel vrijheid en flexibiliteit wordt gegeven dat overzicht houden (te)

moeilijk is, ondanks een coördinator per opleidingsvariant. Daarbij wordt het opbouwen van een relatie met de student en het kennen van de student erg lastig, als deze studenten versnipperd en in wisselende samenstellingen onderwijs volgen of zelfs niet aanwezig hoeven te zijn in lessen. Een docent kan een beginsituatie moeilijk inschatten als hij de student niet of nauwelijks ziet. Het beoogde maatwerk is dan ineens ver weg. Er komen vrijstellingsverzoeken binnen bij examencommissies, bijvoorbeeld voor bewegingsonderwijs, zonder dat de docent de mogelijkheid heeft de student in zijn les te bevragen en/of te beoordelen. Opleidingsdocenten geven aan dat ze soms nauwelijks zicht hebben op – bijvoorbeeld – de aantallen zij-instromers die deze opleiding volgen. Hierdoor is het onmogelijk om overzicht te houden over welke studenten de (facultatieve) lessen volgen.

Welke plek heeft het vak bewegingsonderwijs gekregen in deze verschillende opleidingsvarianten en binnen het fenomeen van flexibel studeren? De afgestudeerden zijn weliswaar niet bevoegd om bewegingsonderwijs te geven aan de groepen 3 tot en met 8 (ook geen spelles) want daarvoor moet *de leergang vakbekwaamheid bewegingsonderwijs via Pabo* zijn afgerond. Maar de afgestudeerden zijn wél bevoegd om bewegingsonderwijs te geven aan de groepen 1/2 en om brede contextactiviteiten te organiseren en begeleiden. Zij moeten hierin dus ook bekwaam zijn. En daar wringt te vaak de (sport)schoen.

Minimale contacttijd

Qua onderwijstijd zijn er opleidingsvarianten waarbij de contacttijd met een opleidingsdocent voor het vak bewegingsonderwijs (te) minimaal is. In de meest extreme varianten is het voor opleidingsdocenten zelfs onduidelijk of studenten überhaupt lessen bewegingsonderwijs hebben gevolgd en onduidelijk of in de stagesituatie (rijke) ervaringen zijn opgedaan. Hoe gaan deze studenten straks als startende leerkracht een les bewegingsonderwijs verzorgen? Een les met 27 kleuters, verschillend in leeftijd, vaardigheid en gedrag, in een niet al te grote speelzaal En dan een organisatorisch complexe werkvorm met vier verschillende activiteiten, zoals een tikspel en een rijke klimsituatie en/of een bobbelbaan waarbij de kleuters ook over de kop kunnen met een stuntrol en daarnaast een (kleuter)trampoline. Studenten en met name zij-instromers komen er pas in de praktijk achter, hoeveel er komt kijken bij een les bewegingsonderwijs aan kleuters. Los van het feit dat het noodzakelijk is om deze kennis en ervaring tijdens de opleiding op te doen, is het tegelijkertijd een leerschool voor vriendelijk leiding geven, organiseren, overzicht houden, timemanagement en hopelijk ook voor een

(h)erkenning van het belang van spelen en bewegen voor (jonge) kinderen. Hetzelfde geldt voor brede context-activiteiten en de benodigde kennis en vaardigheden om de pauzes en het buitenspelen in goede banen te leiden. Hoeveel aandacht is er op alle varianten van Pabo's (en ALO's) voor het voldoende toerusten van studenten, zodat ze 'streetwise' genoeg zijn en bekwaam om hier op de juiste manier inhoudelijk en pedagogisch het verschil te kunnen maken? Het is geen eenvoudige opdracht, maar wel cruciaal voor dat wat kinderen elke dag doen – spelen en bewegen – en waar ook veel kansen liggen voor het positief beïnvloeden van het zelfbeeld ten aanzien van spelen, bewegen en groepsdynamische processen.

Variabele toetsing

Qua toetsing van het vak bewegingsonderwijs zijn er ook grote verschillen te zien. Tegelijk met de opkomst van de flexibiliteit van de opleiding, heeft het fenomeen 'leeruitkomsten' zijn intrede gedaan, soms 'leerdoelen' geheten of 'proeve van bekwaamheid'. Op sommige hogescholen krijgen studenten in dat kader louter 'de stippen' aan de horizon voorgeschoteld en mogen zij vervolgens volledig hun eigen invulling geven aan het traject om bij die stip uit te komen. Onderwijsdoelen zijn natuurlijk belangrijk in een leerproces; onderwijs zonder doel heeft het gevaar van vrijblijvendheid, met onvoldoende of een verkeerde opbrengst. Maar leerdoelen stellen en de weg 'geheel vrij laten' is een vrijheid geven die moeilijk past bij de verantwoordelijkheid die de meeste studenten aankunnen. Veel studenten voelen zich competent omdat ze zelf vinden dat het goed gaat op hun stage of leer-werkplek, maar weten niet wat ze allemaal (nog) niet weten. Het zogenaamde 'Dunning-Kruger effect'.

▼
Een sportdag organiseren moet je leren

Al deze flexibiliteit kan voor enkele studenten en voor sommige vakken mogelijk bevrijdend werken en een leerzame weg zijn, maar voor bewegingsonderwijs kunnen de juiste leeruitkomsten – naar onze mening – onmogelijk worden gehaald als er geen of onvoldoende opleidingstijd en toetsing voor het vak bewegingsonderwijs aan de student wordt geboden, zeker als de student daarnaast geen of onvoldoende ervaring opdoet in de (stage)praktijk.

Zorgplicht en aansprakelijkheidsrisico's, ook voor de hogeschool

Niet alleen ervaren leerkrachten, maar ook startende leerkrachten hebben vanzelfsprekend een zorgplicht tegenover de kleuters aan wie zij gymles geven. Ook zij kunnen al aansprakelijk zijn bij een schending hiervan. Die zorgplicht is bij bewegingsonderwijs bovendien complexer dan bij veel andere vakken. In elke les ligt immers een spanningsveld tussen enerzijds het beoogde nut, namelijk de lichamelijke en sociale ontwikkeling van de leerlingen, en anderzijds het daaraan verbonden risico op lichamelijk letsel bij die leerlingen. De veiligheid van een leerling kan natuurlijk niet volledig worden gegarandeerd, zeker niet bij bewegingsonderwijs, en dat hoeft ook niet, maar de risico's moeten voor de leerling wel aanvaardbaar zijn. Die aanvaardbaarheid vertaalt zich doorgaans in het criterium uit het aansprakelijkheidsrecht dat elke leerkracht behoort te handelen volgens 'de professionele standaard', dus met 'de zorgvuldigheid van een redelijk bekwaam en redelijk handelend vakgenoot'.

Stel dat een kleuter een ongeval overkomt en gewond raakt in een gymles van een *net afgestudeerde* leerkracht, dan zal dus onverkort worden beoordeeld of een zorgvuldig handelende leerkracht de les ook op die manier zou hebben kunnen geven. Van alle (ervaren en onervaren) leerkrachten wordt immers hetzelfde zorgvuldige handelen verwacht. Als een kleuter dat ongeval overkomt bij een *net afgestudeerde* leerkracht die een *bijzonder flexibele Pabo-opleiding* heeft afgerond waarin de leerkracht zelf geen, of een enkele les in het vak bewegingsonderwijs heeft gevolgd, dan is het helaas goed voorstelbaar dat de gymles waarin de kleuter gewond raakte, niet voldeed aan de professionele standaard. De *net afgestudeerde* leerkracht is in dat geval aansprakelijk voor de letselschade van de kleuter; op de leerkracht rust een verplichting tot schadevergoeding. Dat het bevoegd gezag als werkgever van de leerkracht (en/of diens verzekeraar) die schadevergoeding feitelijk zal uitkeren en deze dus niet op de persoonlijke schouders van de leerkracht zal komen te rusten, zal – mede afhankelijk van de ernst van de letsel van de leerling – waarschijnlijk slechts een

schrane troost zijn voor de leerkracht. Die voelt zich ongetwijfeld schuldig, draagt deze last mee in eventuele volgende lessen bewegingsonderwijs of durft misschien zelfs helemaal geen gymlessen meer te geven. Al met al geen wenselijke situatie: niet voor de kleuter, niet voor de net afgestudeerde leerkracht, niet voor de school en niet voor het bevoegd gezag.

En wat te denken van de Pabo-opleiding, de hogeschool waaraan de leerkracht is afgestudeerd? In dit scenario heeft de hogeschool immers een diploma verstrekt aan deze net afgestudeerde leerkracht, waarmee de leerkracht volledig bevoegd werd om gymlessen te geven aan kleuters, terwijl de leerkracht zelf geen, of slechts een enkele les in het vak bewegingsonderwijs had gevolgd. Het is goed voorstelbaar dat de net afgestudeerde leerkracht die opeens in een akelig aansprakelijkheidsgeschil is beland – of diens aansprakelijkheidsverzekeraar – enkele pijlen zal richten op deze hogeschool, om verhaal te halen of regres te nemen. Vergelijkbare zaken zijn er niet, maar het ligt voor de hand dat een (regres)vordering op de hogeschool (een grote) kans van slagen zal hebben.

Oproep

Wij stellen graag voorop: dit artikel gaat niet over de kwaliteit van de opleidingsdocenten bewegingsonderwijs aan de Pabo's. Zij hebben doorgaans veel kennis en ervaring om studenten de specifieke pedagogisch-didactische aanpak te leren die nodig is bij een les bewegingsonderwijs aan kleuters en bij brede context activiteiten. Het zijn (vooral) de bestuurlijke lagen die wij oproepen om mee te bewegen en te faciliteren wat nodig is.

Wij willen namelijk de dringende vraag centraal stellen wat de minimale hoeveelheid opleidings-tijd en minimaal benodigde ervaring in de (stage) praktijk moet zijn om de competenties van een student te borgen die passen bij de bevoegdheid van de afgestudeerde leerkracht om bewegingsonderwijs aan kleuters te geven en 'brede context' activiteiten aan alle groepen. Anders gezegd: bij welke *kwantiteit* aan onderwijs, toetsing en stage tijdens de opleiding wordt de *kwaliteit* van de eenmaal afgestudeerde leerkracht voldoende geborgd, zodat de kleuters bewegingsonderwijs krijgen waarin er enerzijds aandacht is voor aanvaardbaar risicovolle activiteiten en zij anderzijds geen onaantvaardbaar risico lopen op letselschade? Die kwantiteit – en daarmee kwaliteit – zou in elke Pabo-opleiding moeten worden geborgd, ook in de bijzonder flexibele opleidingen. Dat is voor iedereen een wenselijke situatie: voor de kleuter, voor de net afgestudeerde leerkracht, voor de school en het bevoegd gezag, én voor de hogescholen die Pabo-opleidingen aanbieden.

En ten slotte een vraag die past bij de doelgroep van dit tijdschrift: in hoeverre gaan de ALO's hier eigenlijk vrijuit? Ook zij timmeren momenteel immers (flexibel) aan de weg door bijvoorbeeld een ALO-Pabo opleiding aan te bieden; welke keuzes maken zij? Mogelijk moeten ook zij kritisch in de spiegel kijken als het gaat om de opleidingstijd, toetsing en stageopdrachten die wordt gereserveerd voor onderwijs aan kleuters in de speelzaal. Als goed bewegen bij de basis – het jonge kind – begint, kan hier ook op ALO's winst worden behaald en is deze oproep niet alleen voor de Pabo's.

Brechtje Paijmans is advocaat bij Doelen Advocatuur in Utrecht en treedt veelvuldig op voor verzekeraars, scholen en docenten, onder meer in geschillen over gymongevallen. Zij promoveerde in 2013 aan de Universiteit Utrecht op een proefschrift over de aansprakelijkheid van scholen en publiceert daar ook nu nog regelmatig over.

Bastiaan Goedhart is opleidingsdocent bij de hogeschool Inholland, bestuurslid van het netwerk Pabodocenten bewegingsonderwijs en treedt als onafhankelijk deskundige op in aansprakelijkheidsverschillen. Hij verzorgt scholing over de kwaliteit van de lessen LO vanuit het perspectief van aanvaardbaar risicovol bewegen, veiligheid en aansprakelijkheid.

Met dank aan Wim van Gelder voor zijn opmerkingen en aanvullingen

De KVLO zegt het volgende over deze oproep:

"Basis bewegingsonderwijs op orde"?

De KVLO vindt het van zeer groot belang dat kinderen/kleuters vanaf 4 jaar op school (en vanaf 2 jaar voorschools) spelenderwijs en met veel plezier samen leren bewegen. De basis van goed leren bewegen begint op de basisschool in groep 1 en 2 en dat moet goed op orde zijn. Niet alleen vanwege de aansprakelijkheid, maar juist ook voor de kwaliteit; het is de basis van het bewegingsonderwijs.

We gaan er vanuit dat betrokken partijen gehoor zullen geven aan de oproep van de auteurs en hiermee aan de slag gaan, al was het alleen al om elke twijfel over de kwaliteit weg te nemen.

▲ *Bewegingsonderwijs aan kleuters, de ervaring is de les*

Foto's

Bastiaan Goedhart

Contact

Bastiaan.Goodhart@inholland.nl

Kernwoorden

aansprakelijkheid, alo, pabo